

Minoritatea românească în curs de dispariție în Ungaria*

Prezentarea de față se bazează pe o comunicare științifică a autorului, profesorul american de antropologie James Patterson de la Universitatea de stat din Eastern Oregon, susținută în noiembrie 1990 la reuniunea anuală a Asociației americane de antropologie (New Orleans).

Atenția acordată comunității arhaice române din Ungaria este justificată prin faptul că, spre deosebire de multe alte ramuri etnice din Centrul și Estul Europei care cunosc o resuscitare culturală, grupul etnic român cunoaște o dispariție treptată, prin asimilare. Prin urmare, situația românilor din Ungaria contrastează cu cea a altor minorități etnice din această regiune. Se menționează că în Ungaria, deși există o bogată literatură de specialitate despre grupurile etnice, nu există nimic despre ansamblul comunității românești din această țară (exceptând unele informații despre folclorul acestui grup etnic) și nici anumite studii despre grupurile etnice (vezi Mikloș, 1988) nu-i menționează pe români.

Studiul la care ne referim prezintă situația istorică și etnografică a comunității etnice românești din Ungaria și discută cauzele asimilării sale.**

1. Date privind situația istorică și etnografică

Comunitatea română din Ungaria numără cca. 20 000 persoane — în cifrele recensământului din Ungaria figurează circa 12 000, iar în actele oficiale ale bisericii ortodoxe este estimată o populație românească de 25 000 — 30 000 locuitori. Această populație trăiește în sud-estul Ungariei (după denumirile din textul englezesc — Hajdu Bihar, Békés și Csongrad). Ei formează o comunitate arhaică atestată aici (după părerea autorului) între 1700 — 1750, în perioada de după expulzarea turcilor. Este o comunitate arhaică în sensul că își păstrează anumite tradiții folclorice și lingvistice din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Acești români din Ungaria nu au făcut niciodată parte dintr-un stat românesc, fiind dintotdeauna cetățeni ai Austro—Ungariei sau Ungariei.

Limba lor este considerată demodată, ei vorbesc o variantă de pe Criș a dialectului bihorean (respectiv, limba lor include anumite abateri de la româna standard, precum și numeroase cuvinte ungurești români-zate și unele luate ca atare din limba maghiară).

---

* Text tradus și prezentat de dr. Dorel Abraham.

** Studiul a fost facilitat de Comitetul executiv maghiar Sistemului de educație superioară al Statului Oregon. Autorul care a obținut o bursă de la USIA pentru a efectua cercetări în 1989—1990 — prin Universitatea din Szeged — în Ungaria.

Românii din Ungaria sînt concentrați în satele Elek-ului: Battonya (Bătania), Tornya, Kétegyháza și Méhkerék. De exemplu, Méhkerék are o populație de 2 600 locuitori din care 90 % sînt români. Kétegyháza are 5000 locuitori dintre care 3 000 sînt români. Există un număr relativ mic de români, care sînt originari din satele menționate, în orașele Gyula, Békés, Békéscaba și Szeged, deși nu se poate vorbi de cartiere românești. Cei mai mulți dintre săteni sînt țărani, lucrînd în colective sau pe loturile private. În Méhkerék unii români lucrează într-o fabrică pentru produse de seră. În orașe românii lucrează ca muncitori calificați, preoți și învățători.

Bisericiile ortodoxe românești există în zonă din secolul al XVIII-lea. În mod curent există 19 biserici în trei subregiuni (districte), servite de 8 preoți, mulți dintre aceștia fiind în vîrstă.

Există în regiunea unde se află români 13 școli elementare (de stat) pentru copiii români. În cele mai multe dintre ele se predă numai în limba maghiară, dar se oferă și cursuri despre cultura română, cîteva sînt bilingve, cu ponderea instructivă în maghiară. Pînă în urmă cu cîteva ani a existat și o școală în care se predă numai în românește dar și aceasta a devenit bilingvă datorită scăderii numărului de copii care vorbeau româna.

Există și un liceu în Gyula în care se predă în maghiară dar are și cursuri de cultură care se predau în ambele limbi, precum și cursuri de limba română pentru toate clasele. Majoritatea elevilor săi sînt români, de la sate, precum și unii elevi maghiari din Gyula.

Există puține alte instituții și practici culturale românești care supraviețuiesc. Dansul și muzica sînt prezente numai la anumite sărbător religioase (ca obiceiuri ele sînt înregistrate de unii etnomuzicologi din Szeged). În unele sate figurează anumite cluburi românești dar acestea au prea puțină vitalitate. La muzeul Békés există o colecție modestă de obiecte populare românești și un custode de cultură materială română și slovacă. (În locuințele românilor au rămas puține obiecte tradiționale, ele fiind sistematic cumpărate de echipe studentești aflate în practici etnografice în aceste sate). O casă românească de la sfîrșitul secolului trecut, cu obiecte populare, a fost conservată ca muzeu în Méhkerék. Televiziunea din Szeged are un program de o jumătate de oră în limba română, de două ori pe lună.

2. Aspecte privitoare la cauzele asimilării

Pierderea etnicității și asimilarea în cultura dominantă sînt determinate de exogamie și pierderea limbii. Interviurile și un chestionar, folosite de autor pentru activitatea de teren, arată că exogamia și pierderea limbii au depășit 50 de procente din fosta populație românească în ultima decadă și continuă într-un ritm rapid în prezent. Jumătate dintre subiecții investigați de origine română au căsătorii mixte și nu vorbesc românește în familie. Cei mai mulți dintre românii tineri și de vîrstă mijlocie din sate, care pot vorbi românește, vorbesc limba maghiară atunci cînd conversează între ei. Limba română este folosită practic numai în biserică și în unele situații oficiale. Excepția o constituie mulți dintre cei în vîrstă care continuă să utilizeze româna în viața de zi cu zi.

Care sînt cauzele pierderii limbii și culturii românești de către această minoritate etnică?

Prima cauză este sentimentul izolării de România, chiar dacă satele românești din Ungaria se află la mică distanță de România.

Din secolul al XIX-lea, deși se știa de existența satelor românești din Ungaria, ele au fost văzute anacronice, considerate comunități rurale, țărănești, rupte de „marea tradiție” culturală și intelectuală a României, și ca atare au fost ignorate.

Începînd cu Tratatul de la Trianon, cînd Transilvania a revenit României, a urmat o accentuată ostilitate între cele două țări, ceea ce a condus la izolarea românilor din Ungaria. O dată cu xenofobia și paranoia guvernării ceaușiste, începînd din anii 1970, izolarea s-a accentuat. Chiar și în prezent, — se apreciază în studiul amintit — cînd granițele sînt deschise, instabilitatea din România limitează contactele.

A doua cauză a pierderii identității culturale a minorității românești din Ungaria provine din supărarea populației maghiare pe un grup etnic reprezentînd o țară care persecuta minoritatea maghiară.

A treia explicație este dată de sentimentul înstrăinării de biserica ortodoxă română locală care și-a pierdut vitalitatea datorită lipsei suportului din partea regimului de la București și a patriarhiei din România ca și creșterii secularizării în Ungaria.

În al patrulea rînd, creșterea migrației rural-urban a diluat sentimentul etnicității în cadrul unor așezări urbane eterogene.

În perioada stalinistă, grupurile etnice din Ungaria au fost în general ignorate și împiedicate să-și mențină propria cultură. După aceea statul maghiar a promovat oficial politici multiculturală de protejare a minorităților etnice, dar pentru români aceste eforturi au însemnat prea puțin și au venit prea tîrziu. Etnicitatea românească din Ungaria s-a pierdut în esență, în anii '50 și '60. A existat, de asemenea, o discriminare socială, în sensul că românii din Ungaria au suportat indirect efectul iritării ungarilor la politica României față de minoritatea maghiară.

Toți acești factori au concurat la pierderea culturii românești locale, mulți români simțînd că este mai simplu să renunțe la pretențiile lor de etnicitate și să devină unguri. Această situație este considerată de autor ca o problemă de alegere a etnicității, deși se recunoaște că, în general, statutul etnic este atribuit unor categorii de populație și este dificil să pozezi mai mult decît o identitate etnică sau să treci de la o categorie etnică la alta.

Se apreciază că, deși în România ungarilor nu li se permitea să devină români (!), românii din Ungaria li se permitea să devină unguri, fiind o problemă de alegere pentru aceștia.

Explicațiile pierderii etnicității de către românii din Ungaria sînt puse pe seama atitudinii pragmatice a acestei categorii de populație ceea ce ar face-o să regrete prea puțin această trecere. Două sute de ani de locuire în Ungaria constituie un factor care facilitează această trecere și care conduce la reducerea diferențelor dintre cultura română și maghiară în percepția psihologică a acestei populații.

În plus, pierderea etnicității minorității românești este explicată, pe lîngă exogamie și pierderea limbii, prin pierderea „relațiilor de rudenie comunitară”. Etnicitatea românilor din Ungaria este apreciată ca fiind în

declin și cu ajutorul acestui indice. O dată cu ratele înalte ale exogamiei, relațiile de rudenie slăbesc în special pentru acea populație de sute de săteni, care s-a mutat în alte părți ale țării și care și-a format noi relații de rudenie.

În final autorul sintetizează astfel studiul : dacă s-ar pune întrebarea, cum se poate explica asimilarea unui grup etnic din Ungaria care-și are originea într-o țară care este aproape de a fi văzută ca un dușman atât din punct de vedere politic, cât și cultural?, — răspunsul sintetic ar fi după părerea sa următorul : izolarea, absorbția și convenabilitatea (oportunitatea). Studiarea grupului etnic român din Ungaria arată că problema etnicității nu este simplă nicăieri și că nu există modele care se pot aplica tuturor grupurilor etnice. Se apreciază că dacă există *pattern*-uri de creștere a sentimentelor de naționalism și etnicitate în Europa centrală și de est, românii din Ungaria sînt o excepție. Totuși situația românilor din Ungaria nu este foarte limpede. Un factor care pare a contribui la confuzia problemei etnicității românești în Ungaria este existența refugiaților din România lui Ceaușescu. În ultimii doi ani cca. 20 000 de oameni au trecut din România lui Ceaușescu și s-au stabilit în Ungaria, dintre aceștia peste 5% sînt de origine română.

Deocamdată există puține contacte între refugiații etnici români și comunitatea arhaică română din Ungaria, primii fiind primiți cu neîncredere, din diferite motive. Aceasta rămîne o problemă sau un fenomen care, după părerea antropologului american, trebuie studiată.

Cert este că secolele de izolare ale românilor din Ungaria de țara mamă au atenuat sentimentele de solidaritate cu românii din țară (care se pare că i-au uitat) și că aceasta poate fi una dintre explicațiile rapidei asimilări care are loc în prezent*.

JAMES PATTERSON

---

* Sursele bibliografice sînt în exclusivitate de origine maghiară și americană. Autorul a examinat în cercetările sale numai unele cauze de ordin sociologic, politic și antropologic cu privire la dispariția comunității etnice românești din Ungaria. Au rămas în afara investigației alte cauze de ordinul antropologiei politice, psihologiei istorice etc. care ar trebui luate în considerare într-o cercetare aprofundată a unei probleme atât de neobișnuite.